

”MANGFOLD OG MULIGHETER”

Integreringspolitisk dokument – vedtatt av landsmøtet 10.04.11

IKKE KORREKTURLEST

Innholdsfortegnelse

Forord	4
<i>Mulighetenes samfunn .....</i>	4
<i>Plikter og rettigheter .....</i>	5
<i>Tydelig samfunnsfundament .....</i>	5
<i>Integrering, frigjøring og likeverd .....</i>	6
<i>Lover, regler og normer .....</i>	6
<i>Trygt fundament, åpen for inntrykk .....</i>	7
Innvandring – 4 veier inn i Norge.....	8
<i>Arbeid og familieinnvandring .....</i>	8
<i>Mottak, bosetning og effektiv saksbehandling .....</i>	8
<i>Barn på flukt .....</i>	9
<i>Personer uten gyldig opphold.....</i>	9
<i>Statsborgerskap .....</i>	10
Norsk	11
Skole og utdanning.....	13
<i>Grunnopplæringen.....</i>	13
<i>Tidlig innsats – norsk før skolestart .....</i>	13
<i>Felles språk og felles skole .....</i>	13
<i>Religiøse skoler.....</i>	14
<i>Innvandrere som kommer hit i skolealder .....</i>	14
<i>Videregående opplæring.....</i>	16
<i>Høyere utdanning .....</i>	17
<i>Voksenopplæring .....</i>	17
Arbeid	19
<i>Diskriminering.....</i>	19
<i>Manglende kompetanse og kvalifikasjoner hos arbeidssøkeren .....</i>	20
<i>Kulturelle forventninger – kvinner i arbeidslivet.....</i>	20
<i>Sosial dumping – vilkår i arbeidslivet .....</i>	20
<i>Uniformering .....</i>	20
Velferd.....	22
<i>Alle bor i en kommune .....</i>	22
<i>Helse og omsorg .....</i>	23
<i>Omsorgstjenester .....</i>	24
<i>Tannhelse.....</i>	24

<i>Psykisk helse</i>	24
<i>Barn og familie</i>	26
<i>Rusmidler</i>	27
<i>Bolig</i>	27
Frivillighet, kultur og det sivile samfunn	29
<i>Tro og livssyn</i>	30
Likestilling	31
<i>Æresrelatert vold og tvang</i>	31
<i>Utenrikstjenestens rolle</i>	32
<i>Kjønnsløstelse</i>	33

Forord

1945: Trygve Lie fra Furuset, arbeidergutten og arbeiderpartipolitikeren som ble Norges utenriksminister, utnevnes til FNs første generalsekretær. I det året hadde verden 50 stater. Norske skolelever lærte at Norge var en enhetlig befolkning i én stat.

2011: På Furuset senter i Alna bydel i Groruddalen står en statue av Trygve Lie. Denne bydelen bærer ansiktet av en de mest omfattende globale samfunnsendringer de siste tiårene; internasjonal migrasjon. Alle land i verden berøres av denne utviklingen, også Norge. I Alna bydel bor det i dag mennesker med bakgrunn fra 148 land.

Tydligere kan vi ikke tegne bilde av den viktigste forandringen det norske samfunnet gjennomlever i vår tid. Norge er mangfoldig. Endringene har skjedd på få tiår. Alle land berøres av denne utviklingen. Vi må søke samarbeid med landene rundt oss i møtet med disse endringene. Og vi må søke samarbeid utover Europa for å bedre de utfordringene som er årsakene til migrasjon; konflikt, forfølgelse, nød og naturkatastrofer som fører til store folkeforflytninger kan bare møtes med internasjonal samarbeid. Dette er utgangspunktet for samfunnsutviklingen i vårt århundre.

En hovedoppgave for politikken er å sikre at samfunnet gir trygghet, ansvar, rettigheter og utviklingsmuligheter for alle. Sosialdemokratiet bygger på alle menneskers likeverd, og på solidariteten mellom mennesker som en bærende kraft for å løse oppgaver og møte samfunnets utfordringer. Dette har vært og er Arbeiderpartiets inspirasjon i møte med denne delen av samfunnsbyggingen også; integrering for samhold i et mer mangfoldig Norge.

Mulighetenes samfunn

Norge er mulighetenes samfunn. Vårt land er rikt på naturressurser, forvalter store overskudd og ligger i et fredelig hjørne av verden. Men det er menneskene som er Norges fremtid. Norge er aldri bedre enn summen av sine innbyggere. Hver enkelts bidrag har betydning for at vi som samfunn skal lykkes.

Arbeiderpartiet ser på mangfoldet som en styrke, for kreativitet, utveksling av erfaringer og kontakter mot andre land og kulturer. Det er mangfoldet som gjør det mulig for enkeltmennesker å selv velge hvordan de vil leve livene sine. Unge mennesker som vokser opp i et mer mangfoldig og flerkulturelt Norge kan møte verden med større erfaring og mestring. Den norske befolkningen har i dag en kunnskaps- og erfaringsbase, ikke minst når det gjelder språk og kultur, som er langt bredere enn tidligere i historien. Vi må se på dette som et fortrinn og en mulighet for Norge.

Samene som urfolk omfattes av en rekke internasjonale avtaler og konvensjoner som Norge har sluttet seg til. Integrasjonspolitikken tar fullt ut hensyn til disse forpliktelsene

Som enkeltmennesker utvikles vi i små og store fellesskap. Lykkes enkeltmenneskene og fellesskapene, lykkes samfunnet. De samfunnene som lykkes best med integrering og inkludering vil lykkes best i sin økonomiske, sosiale og politiske utvikling. Er samfunnet inkluderende stimulerer vi alles deltakelse og alles muligheter og vilje til å utvikle sine talenter. Arbeiderpartiet ambisjon er at Norge skal være verdens mest inkluderende samfunn, et vinnerlag i globaliseringens tidsalder. Vi vil gjøre mangfoldet til en attraktiv ressurs for økonomisk verdiskaping og kulturell utvikling. Alle land i verden vil oppleve en mer mangfoldig

sammensatt befolkning. Å lykkes med integrering vil være et konkurransefortrinn. Et mangfold av språkkunnskaper og kulturelle erfaringer øker våre muligheter til å hevde oss i konkurranse og samarbeid.

Hovedinntrykket er at integrering lykkes godt i Norge gjennom blant annet utdanning og høy yrkesdeltakelse. Fokus på rom for forbedringer må ikke skape inntrykk av at integrering er et problemfelt. Vi må se det som en satsing på muligheter og frigjøring.

Plikter og rettigheter

For Arbeiderpartiet vil integreringspolitikk være en hovedoppgave i samfunnsbyggingen i årene framover. De fleste som har innvandret eller er etterkommere av innvandrere klarer seg godt i det norske samfunnet. Men det er fortsatt utfordringer. For den sosialdemokratiske bevegelsen er fellesskapet en av enkeltmenneskets viktigste ressurser. Vårt overordnede mål har alltid vært å bygge et sterkt og rettferdig Norge. Disse verdiene og ideene skal også ligge til grunn for integreringspolitikken.

Med endringer i sammensetningen av befolkningen må vi fortsette å sette byggverket av fellesskapet i fokus – med tydeliggjøring av bærebjelken i den sosialdemokratiske samfunnskontrakten – at alle mennesker har plikter og rettigheter. Arbeiderpartiet vil tydeliggjøre denne avgjørende sammenhengen i integreringspolitikken. Å nyte godt av rettigheter forutsetter oppfyllelse av plikter. Dette gjelder alle som lever i Norge og de som kommer til Norge og får lovlig opphold.

Dette må være førende på integreringspolitikken mål og midler; den skal ha som mål å sette mennesker i stand til å ivareta sine plikter, det vil si ved deltakelse i samfunnet gjennom utdanning, opplæring, arbeid og å være en del av et levende sivilt samfunn.

Tydelig samfunnsfundament

Når samfunnet blir mer mangfoldig, må samfunnet være tydelig på sitt samfunnsfundament. Samfunnskontrakten som legger føringer på samspillet mellom plikter og rettigheter, forutsetter at samfunnet er tydelig på sine demokratiske, politiske, kulturelle og rettslige spilleregler. En slik tydelighet vil fremme integrering. Samfunnsfundamentet setter rammene om fellesskapet. Innenfor disse rammene kan mangfoldet utvikle seg.

Vårt samfunn har gjennom århundrer utviklet et tydelig fundament: Demokrati, rettsstat, universelle menneskerettigheter, ytringsfrihet, likestilling og likeverd er de sentrale kjennetegnene. Dette er et fundament som gjelder for alle som velger å bo i Norge, det er her vi finner verdigrunnet for integreringspolitikken og den samfunnskontrakten som gir alle plikter og rettigheter. Dette fundamentets muligheter og forpliktelser gjelder for alle, uavhengig av etnisitet, religion eller politisk og kulturell tilhørighet.

Den norske historiske erfaringen er at samfunnsfundamentet har bidratt til å frigjøre enkeltmennesker og til å gjøre fellesskapene sterke. Arbeiderpartiet vil møte alle innbyggere med forventninger om å bidra til dette, fordi vi legger til grunn at alle har noe å bidra med.

Det følger av dette at alle må være villig til integrering på grunnlag i disse verdiene. Alle voksne mennesker i Norge har også en rett og plikt til å gjøre det de kan for å være selvforsørget. Velferdsordningene våre, som vi skal være stolte over, må ikke virke pasifiserende eller gjøre

mottaker til klient. Og alle må være villig til å ønske nye borgere velkommen i de fellesskap som holder Norge sammen. Det gjelder på arbeidsplassen, i nabolag, i frivillig aktiviteter og på skoler. Vi skal stille krav til innvandrere som kommer til Norge og vi skal stille krav til samfunnene som tar i mot innvandrerne. Integrering er en gjensidig prosess.

Når vi er trygge på samfunnsfundament og spilleregler, vil vi også være trygge på annerledeshet og til å utvikle vår egen identitet. Da gjør vi mangfoldet til en styrke. Det følger av dette at det er et brudd med den norske samfunnskontrakten å hevde at tilhørighet i en kultur eller religion unntar den enkelte fra samfunnets plikter og rettigheter.

Integrering, frigjøring og likeverd

Arbeiderpartiets integreringspolitikk skriver seg inn i en historie der nasjonsbygging og frigjøring er gjennomgående tema. Dette må vi også se som en del av en utvikling vi har til felles med stater og nasjoner innen vår egen europeiske kulturkrets. Det er det fortsatt. Vi kjempet for stemmerett for alle – fordi alle skulle få like mye å si på samfunnsutviklingen. Vi kjempet for rettigheter i arbeidslivet for alle, fordi alle skulle få innflytelse over egen arbeidstid, sine arbeidsforhold og ha en lønn å leve av.

Vi har kjempet frem en universell velferdsstat som har frigjort hundretusener fra utrygghet, økonomisk ruin ved sykdom og fra liten sosial mobilitet. Vi kjempet for den enkeltes rett til utvikling gjennom medbestemmelse, helse, skole og arbeid.

Arbeiderpartiet gikk i bresjen for kvinners likestilling – og vi gjør det fortsatt. Vi gikk i bresjen for homofiles rettigheter - og vi gjør det fortsatt. Vi gikk i bresjen for innvandreres integrering – og vi gjør det fortsatt. I integreringspolitikken skal vi holde fast ved velferdsstaten og det norske samfunnsfundamentet som et frigjøringsprosjekt. Det gjelder også i forhold til mennesker som kommer til Norge gjennom innvandring.

Likeverd er en kjerneverdi i det norske samfunnsfundamentet, opplevelse av likeverd er en forutsetning for tillit i samfunnet. Dette blir enda viktigere i et samfunn med større mangfold. Likeverd som verdi åpner for å erkjenne mangfoldet; at de fleste av oss ikke bare har én, men flere identiteter.

Premisset for likeverd er at hvert individ er ukrenkelig. Hvert individ, mann eller kvinne, har rett til å bestemme over sitt eget liv. Alle har rett til å si sin mening, ta utdanning og få jobb. Alle skal kunne gifte seg etter eget ønske og bestemme over egen kropp. Dette er universelle krav.

Dette er grunnleggende for våre moderne samfunn. Og det gjelder for alle.

Lover, regler og normer

Vi bygger samfunnet gjennom lovene. En viktig oppgave for demokratisk politikk er å utvikle og vedta lover og regler som både har en trygg verdiforankring og som svarer på det moderne samfunnets behov. Dette gjelder også i integreringspolitikken, fra lovverket som regulerer innvandring, lover som forbyr praksis som for eksempel tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse til regelverket som regulerer rett til velferdsgoder og som forbyr diskriminering og forskjellsbehandling. Det tilligger politikken å være lovgiver.

Men like viktig er politikkenes rolle som normgiver. Det betyr en tydeligere politisk debatt og samtale om hvilke normer som gjelder for moderne liv og virke i et mangfoldig Norge. Tvangsekteskap er forbudt ved lov. Likevel vet vi at flere unge mennesker må gifte seg mot sin vilje. Normer i familiekretsen kan frata unge mennesker den reelle retten til frie valg. Likestilling er sikret gjennom flere lover og regler, men praktiseres ikke i mange formelle og uformelle sammenhenger. Diskriminering på arbeidsplassen er forbudt ved lov. Likevel vet vi at mennesker med innvandrerbakgrunn møter diskriminering når de søker jobber.

Arbeiderpartiet skal være tydeligere i å påpeke brudd med de normer og regler som springer ut av et mer mangfoldig Norge. Det følger av det norske samfunnsfundamentet at vi aktivt skal bekjempe alle typer religiøs eller politisk motivert ekstremisme og bruk av vold for å nå politiske eller religiøse mål. Det tilligger ordensmakten å motvirke og påtale vold og kriminalitet. Men alle ansvarlige røster i alle deler av det norske samfunnet plikter å ta klar avstand fra slike metoder og trusselen om bruk av dem.

Trygt fundament, åpen for inntrykk

Arbeiderpartiet vil ha et Norge som er stolt over sin egenart og som er åpen for inntrykk. Vi bygger samfunnet på en hevdvunnen historie og et felles fundament. Men norsk kultur har aldri vært en isolert øy. I århundrer er Norge blitt til i møte med omverdenen, og blitt sterkt av det. Denne visjonen skal inspirere integreringspolitikken som skal utformes i tro på samfunnets og fellesskapets muligheter, ikke i frykten for morgendagen.

Mennesker opplever trygghet og mulighet for utfoldelse når de er en del av et forpliktende fellesskap. Når de kan si og tenke at de hører hjemme i begrepet "vi" – enten det er i de nære relasjoner eller i lokal og nasjonal sammenheng. *Integreringspolitikkenes mål, bygget på et avklart samfunnsfundament, er å utvikle et større norsk «vi» som sikrer at flere opplever tilhørighet, at vi alle, med våre identiteter kan si; jeg er en del av «vi» i Norge.*

Innvandring – 4 veier inn i Norge

Den demografiske endringen i Norge de siste 30 årene er en av de største samfunnsmessige omveltningene i nyere norsk historie. Alle land i Europa opplever slike endringer. Internasjonal migrasjon – mennesker på flukt og vandring – er et kjennetegn ved vår tid. Stadig flere mennesker bor i et annet land enn der de er født.

Siden 1990 har tallet på innvandrere i Norge blitt nær tredoblet. Innvandrere fra totalt 216 land og selvstyrte regioner bor i Norge. Dette representerer et vel av kulturelle tradisjoner og praksiser. Norge er blitt et mer mangfoldig land. Arbeiderpartiet mener dette har gjort Norge til et rikere og mer spennende land å leve og virke i. Men det kulturelle mangfoldet skaper historisk sett nye problemstillinger for oss som samfunn.

Arbeiderpartiet vil føre en helhetlig og konsekvent innvandringspolitikk. Rammene for denne er nedfelt i Soria Moria 2-erklæringen, og de innstramningene som er gjort i løpet av de siste årene. Dette har vært viktig for å beholde legitimiteten til asylinstituttet. Men det er også avgjørende for å lykkes med integreringspolitikken for de som allerede er i landet vårt. Hvilken innvandringspolitikk vi fører påvirker hvilken integreringspolitikk vi skal ha. Derfor er det naturlig å se på deler av innvandringspolitikken i et integreringsperspektiv.

Arbeid og familieinnvandring

En kan dele innvandrings veiene til Norge i fire søyler: Arbeid, asyl, utdanning og familiegjenforening/ familieetablering. De siste tiårene har familieinnvandring vært den største innvandrerkategorien, men i de senere år er arbeidsinnvandringen større. Beregninger viser at det de neste par tiår vil komme over 20 000 mennesker netto per år til Norge for å jobbe. Store grupper av familieinnvandrere og arbeidsinnvandrere vil få følger for hvordan vi innretter integreringspolitikken. Blant annet vil vi gjøre retten, og plikten for familieinnvandrere, til norskopplæring bedre for begge disse gruppene.

Flere av de som flykter og får opphold i Norge er gift og har barn i et annet land. Disse personene har rett til familiegjenforening. Integrering kan svekkes hvis det tar lang tid for den som skal etableres seg i Norge får se sin ektefelle og/eller sine barn igjen.

Ved familieetablering er situasjonen en annen: Man er ugift og velger selv å gifte seg med en som bor i et annet land. Kravet om forsørgelse gir i begge tilfeller incentiver til å være i arbeid og forsørge sin egen familie. Vi vil styrke disse incentivene og derfor skjerpe kravene ved å øke forsørgelseskravet for mennesker som ønsker familieetablering i Norge.

Familiegjenforeningssituasjoner vil behandles annerledes. Det må foretas en gjennomgang av regelverket rundt underholds kravet tilknyttet familiegjenforeningssaker, slik at det tas mer hensyn til småbarnsfamilier og en mer helhetlig vurdering av familiers samlede inntekter.

Reglene for arbeidsinnvandring må være attraktive for de som har kvalifikasjoner som Norge trenger. Opphold i Norge gjennom arbeidsinnvandring må skje gjennom normale og andre kanaler enn asyl og familieinnvandring.

Mottak, bosetning og effektiv saksbehandling

Arbeiderpartiet vil at utlendingsforvaltningen skal være åpen og forutsigbar når det gjelder hvilke krav og rettigheter som følger av de ulike veiene inn i Norge. For oss er det et mål å etablere en brukervennlig forvaltning med en rask saksbehandling. Det er en forutsetning at de som kommer til Norge selv kan dokumentere egen identitet og at de leverer nødvendige papirer.

Arbeiderpartiet vil at mennesker som flykter fra krig og nød skal bli møtt på en verdig og respektfull måte når de søker tilflukt i Norge. Det er viktig at tiden i mottaket blir meningsfull slik at de som skal bli i landet har et godt utgangspunkt for å integreres i det norske samfunnet. Å lære seg språk og komme i jobb og være selvforsørget er et viktig mål for integreringen, og for å bidra til dette har regjeringen gjort en rekke endringer for å komme i gang med arbeid og samfunnsdeltakelse så raskt som mulig. Mange innvandrere som kommer til Norge og søker om opphold får utstedt midlertidig arbeidstillatelse mens de venter på avklaring. Personer som får avslag og skal forlate landet bør få beholde den midlertidige arbeidstillatelsen frem til fastsatt utreisefrist.

Å bli sittende i mottak i lang tid er negativt både for de som skal i gang med et nytt liv i Norge, og for de som skal returneres. Å få ned saksbehandlingstiden må derfor prioriteres. Særlig for familier med barn ønsker Arbeiderpartiet å få en raskere prosess. Under forutsetning om samarbeid og en fullstendig søknad ønsker vi at barnefamilier innen 3 måneder skal få et første signal om når de kan forvente å få sitt vedtak og i hvilken retning det ser ut til å kunne gå. Arbeiderpartiet mener at asylmottakene i størst mulig grad bør drives av det offentlige eller ideelle aktører, men private aktører spiller en viktig rolle i perioder med svingninger i asylankomstene. Anbudsprosesser knyttet til drift av asylmottak skal fokusere mer på kvalitet og tilrettelegging for samfunnskontakt. Driftsansvarlig for mottakene må pålegges et mer formalisert samarbeid med kommunen.

Barn på flukt

Barn på flukt er en sårbar gruppe. Vi mener derfor man må ha et særlig fokus på deres rettigheter og livssituasjon. Hensynet til barnets beste må vektlegges sterkt. Arbeiderpartiet mener vi trenger en bred og samlet gjennomgang av sentrale problemstillinger knyttet til barn på flukt. Dette gjelder spørsmål om barn som forsvinner fra asylmottak, asylsøkerbarn som har vært lenge i Norge, hvordan barn lever på asylmottak, enslige mindreårige asylsøkeres situasjon, og uttransportering av barn og barnefamilier.

Barn bør ikke bo i asylmottak over lang tid. Der barn bor i mottak bør det tilrettelegges for en mest mulig normal livssituasjon, og meningsfulle aktiviteter. Samarbeidet mellom asylmottakene, skolen, PP-tjenesten og frivillige organisasjoner må styrkes slik at skolesituasjonen for disse barna blir bedre ivaretatt og kontakten med lokalsamfunnet blir bedre.

Alle barn i Norge omfattes av barnevernloven. Enslige mindreårige asylsøkere er en spesielt utsatt gruppe. Det er derfor spesielt viktig at barnevernet aktivt følger opp disse og sikrer nødvendige hjelpetiltak til dem som har behov for det. Alle enslige mindreårige asylsøkere må sikres verge fra dag én, og det må være klart hva som er dennes oppgaver. Hvert år forsvinner enslige mindreårige asylsøkere fra norske mottak, det må gjøres mer for å finne ut hvor disse barna blir av, og hindre at barn blir utnyttet i menneskehandel. Samarbeidet med andre lands utlendingsmyndigheter må styrkes.

Personer uten gyldig opphold.

Norge har sluttet seg til internasjonale konvensjoner som hjemler det såkalte asylinstituttet. Det er en ordning som sikrer grunnleggende menneskerettigheter for forfulgte mennesker, som med overhengende fare for eget liv kan søke om beskyttelse i Norge. Å sikre vårt asylinstitutts legitimitet og forankring er viktig. Rettsstaten må bruke sin hevdvunne suverenitet for å sikre

likebehandling og forutsigbarhet. De som ikke har krav på asyl eller opphold på humanitært grunnlag skal sendes raskt ut.

Personer kan være i Norge uten en form for gyldig opphold av forskjellige årsaker. Det kan være personer som har kommet ulovlig inn i Norge eller som ikke har reist ut av landet etter å ha fått avslag på søknad om opphold. Arbeiderpartiet er opptatt av at de som ikke har en tillatelse for å oppholde seg i Norge skal reise raskt ut av landet. Derfor er returarbeidet styrket. Flere reiser ut frivillig og samtidig en mer effektiv uttransportering med bruk av tvang for de som ikke vil reise. Nærværet av et ukjent antall personer uten lovlig opphold reiser en rekke spørsmål knyttet til deres situasjon i samfunnet. Dette er tilfelle i de aller fleste europeiske land og en lang rekke andre stater i verden. Det er behov for en grunnleggende diskusjon om hvordan man skal forholde seg til disse personene. Med unntak av grunnleggende rettigheter til nødvendig helsehjelp og skolegang for barn i grunnskolealder har ikke disse i dag andre rettigheter i lys av deres status. De faller følgelig utenfor den løpende integreringspolitikken.

Statsborgerskap

Arbeiderpartiet ønsker at alle som bor lovlig i Norge skal være en del av det norske samfunnet. De som har fått avslag på søknad om lovlig opphold i Norge blir som hovedregel raskt transportert ut av landet. Vi ser på de som har innvandret til landet vårt som en ressurs og viktige bidragsyttere til samfunnet vårt. Deltagelse gjennom utdanning, i arbeidslivet og i det sivile samfunnet er en forutsetning for dette. Men også deltagelse og representasjon i våre demokratiske prosesser og organer. Vi vil at alle som ser en fremtid i Norge skal bli fullverdige samfunnsborgere i landet vårt, med de plikter og rettigheter det medfører. Vi ønsker at de skal bli norske statsborgere.

Det skal kreve en innsats fra innvandrere å bli norske statsborgere. Statsborgerskapet skal forutsette en tilknytning til og kunnskap om det norske samfunnet, og tilslutning til vårt samfunnsfundament og til staten Norge. Vi stiller derfor krav i forhold til botid, språkkunnskaper og kunnskaper om samfunnet vårt ved en søknad om norsk statsborgerskap. Dersom man er idømt straff for lovbrudd skal det være karenstid, som står i forhold til lovbruddet, før man kan søke om statsborgerskap. Vi vil innføre pliktig bestått språk – og samfunnsprøve for å få statsborgerskap

Vi vil:

- Behandlingstiden i utlendingsforvaltningen skal vesentlig ned.
- Legge til rette for aktivitet på mottakene som bidrar til at de som skal bli i landet er best mulig rustet til å komme i jobb og bli aktive samfunnsdeltakere så raskt som mulig.
- Øke underholdskravet ved familieetablering. Situasjonen for studenter skal vurderes.
- Øke kompetansen til ansatte ved mottakene.
- Innføre meldeplikt for innvandrere uten lovlig opphold, men som ikke kan returneres.
- Ytterligere styrke returarbeidet for personer uten lovlig opphold i landet
- Innføre pliktig norsk – og samfunnsprøve der eksamen skal tillegges avgjørende vekt ved søknad om statsborgerskap. Prøven kan tas muntlig.
- Vedtak om opphold etter asyl- og flyktingeregler oppheves hvis vedkommende har vært på ferie i land/områder som han/hun flyktet fra opptil 5 år etter at oppholdstillatelse ble gitt. Unntak etter søknad.
- At alle som kommer til Norge for opphold eller arbeid skal få informasjon om plikter og rettigheter i det norske samfunnet.

Norsk

Arbeiderpartiet mener at nøkkelen til god integrering er gode norskferdigheter. Derfor vil vi styrke norskopplæringen i introduksjonsprogrammene, i skolen og i arbeidslivet. Det skal ikke bare være en rett å lære seg norsk, men også en plikt.

Norsk er en inngangsbillett til samfunnet og er grunnlaget for sosial mobilitet. Skoler, arbeidsplasser og det sivile samfunn er sentrale arenaer for å lære det norske språket og de sosiale og kulturelle rammene i Norge. Slik er de også sentrale for at innvandrere skal bli aktive deltagere i samfunnet. De som ikke behersker det norske språket faller lettere utenfor. Behersker man norsk kan man også fortelle sin egen historie, og delta til fulle i diskusjoner på vegne av seg selv. Gode ferdigheter i norsk er med andre ord en viktig forutsetning for frihet og like muligheter.

Arbeiderpartiet vil ha en god, praktisk og relevant opplæring i norsk som setter deltagerne i stand til å delta i det norske samfunnet og forme sin egen fremtid. Rett og plikt til norskopplæring skal økes fra 300 til 600 timer. Arbeiderpartiet er ikke bare opptatt av hvor mange timer som tilbys, men også av kvaliteten og innholdet i undervisningen. Det er kunnskapen deltagerne har når de er ferdig og om de blir i stand til å bidra i samfunnet som forteller oss om vi lykkes med satsningen.

Arbeidsinnvandrere fra EØS-området og deres familier har verken plikt eller rett til norskopplæring eller introduksjonsprogram. Men å beherske norsk er like viktig for dem. Derfor vil vi gjøre norskopplæringen til et tilbud for disse.

For de som har plikt til å gjennomføre norskopplæring må det stilles tydeligere krav til at de deltar på kursene og at gjennomfører opplæringen. Derfor vil Arbeiderpartiet innføre obligatorisk prøve etter endt opplæring. Manglende fullføring skal ha konsekvenser i forhold til bl.a. innvilgelse av statsborgerskap. Med en slik prøve vil arbeidsgivere få en god indikasjon på ferdighetsnivået til søkeren ved ansettelser. I tråd med innføringen av 600 timer norsk- og samfunnsfagsopplæring vil Arbeiderpartiet stille krav om bestått prøve etter endt opplæring ved søknad om norsk statsborgerskap.

Det er viktig å ta hensyn til at innvandrere som gruppe er svært sammensatt og at det vil være et stort behov for individuell tilpasning i opplæringsprogrammene. Derfor må vi ha stor fleksibilitet i norskopplæringen, åpne for lokale løsninger, trekke hjemmet med i norskopplæringen til barna og være åpne for å vurdere og godkjenne alternative læringsmetoder tilpasset utgangspunktet for de som skal lære seg norsk.

Introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger skal bidra til at deltagerne blir aktive bidragsyttere i det norske samfunnet. Arbeiderpartiet mener at programmet i større grad må drive språkopplæring gjennom praktisk kursing. Den praktiske kvalifisering må prioriteres og alternative metoder enn teori og tavleundervisning må i større grad benyttes, særlig for de som ikke har gått på skole i hjemlandet eller er analfabeter. Vi vil sørge for at alle som deltar i programmet får arbeidserfaring gjennom praksisopphold i bedrifter eller frivillige organisasjoner. Dette vil både gi verdifull arbeidstrening og erfaring samtidig som nettverket til eleven i programmet utvides.

Arbeiderpartiet ønsker også å gjennomgå dagens ordning med sikte på bedre oppfølging av deltagerne etter at de har fullført. Slik kan vi bedre tilrettelegge ordningen slik at flere kommer ut i arbeid etter å ha fullført programmet.

Vi vil:

- Innføre 600 timer obligatorisk norsk- og samfunnskurs for alle som kommer til Norge utenom arbeidsinnvandrere
- Kommunene kan tilby inntil 2400 ekstra timer til de som har behov for ytterligere norsk- og samfunnsopplæring for å nå et funksjonelt nivå.
- Innføre tilbud om 300 timer norsk- og samfunnsopplæring for arbeidsinnvandrere og deres familie fra EØS-området som blir i Norge i mer enn seks måneder.
- At alle som har pliktig norskopplæring skal gjennomføre en avsluttende prøve som må bestås.
- Norskopplæringen må bli mer differensiert og tilpasset den enkeltes behov. Det må legges til rette for alternative læringsmetoder til teori og tavleundervisning, særlig for de som er analfabeter eller har lite skolegang i utgangspunktet.
- Norsk- og samfunnsopplæring skal rette seg mot praktiske utfordringer i hverdagen og den kompetansen som deltagerne trenger for å komme seg ut i arbeidslivet eller i utdanning(arbeidsnorsk). Det bør legges til rette for språkpraksis i bedrift og frivillige organisasjoner i løpet av introduksjonsprogrammets 2. år.
- Innvandrere som ikke har gått introduksjonsprogram eller lært norsk på annen måte må få tilbud om norskopplæring i bedrifter/ved siden av jobb og i frivillige organisasjoner.
- Det er viktig at IMDI når fram til innvandrere med informasjon om livet i Norge på en enkel og lett tilgjengelig måte.

Skole og utdanning

Grunnopplæringen

Fellesskolen er den viktigste fellesarenaen vi har. Her møtes alle barn, uansett bakgrunn. I fellesskolen skal elevene utvikle sine faglige og sosiale ferdigheter. Det betyr at elevene både skal få et grunnlag for å mestre fag som norsk, matte og engelsk, men også for å mestre de sosiale og kulturelle kodene vi har i Norge.

Norsk språk er fellesnevneren. Derfor vil vi styrke skolen som fellesarena hvor norsk snakkes og brukes. Tidlig innsats og tett oppfølging er sentrale nøkler for å lykkes i seinere skolegang. En mer helhetlig skoledag der alle også får tilbud om leksehjelp vil være mer sosialt utjevne og inkluderende.

Verdiene i samfunnet skapes og formes i skolen. Det er viktig at skolen er bevisst sitt samfunnsansvar, og bygger opp under demokratisk forståelse og fellesskap. Alle elever skal møtes med forventninger i skolen. Alle elever kan være en ressurs for klassen. Bruk av f.eks. religiøse hodeplagg skal ikke hindre aktiv deltakelse på like fot med andre barn på skole og i fritid. Skoler kan i dag forby elever å gå med ansiktsdekkende plagg hvis det hindrer kommunikasjon i læringssituasjon. Vi vil at det skal være tett dialog med foreldre på den enkelte skole i situasjoner der det er grunn til å tro at det ligger press bak bruk av enkelte plagg også når de er religiøst motivert eller det er utfordringer knyttet til slike plagg.

Tidlig innsats – norsk før skolestart

Tidlig innsats er nøkkelen til å lykkes senere i skolegangen. Derfor må språkopplæringen starte allerede i barnehagen. Vi forventer det samme av alle foreldre: Det er foreldrene som har ansvaret for at barna er forberedt til skolegang og skal legge grunnlaget for språklig integrering. Gjennom å styrke språkkartlegging under fireårskontrollen vil man kunne avdekke om barnet trenger ekstra norskstimulering for å ha et godt nok grunnlag til å mestre skolestart. De som har store språkproblemer vil få pålegg om språkstøtte som f.eks. barnehage. .

Forsøk med gratis kjernetid i barnehagen har vist at dette har en positiv effekt også for læringen senere i skolen. Barn og unge lærer ikke et språk først og fremst ved undervisning. De aller fleste barn lærer språk av hverandre. Derfor er det viktig å sørge for at barn kommer i et språkmiljø hvor norsk dominerer blant jevnaldrende. For Arbeiderpartiet er en viktig del av en god integrering i barnehage og i skole at barn med norsk bakgrunn og barn med minoritetsbakgrunn går sammen. Der det er en stor andel minoritetsspråklige barn og elever bør man sette sammen gruppene i barnehagen, og klassene i skolen, med tanke på at norsk skal være felles språk, og der elever som er svake og sterke i norsk kan lære av hverandre.

Felles språk og felles skole

Opplæringsloven har klare bestemmelser om hvilke grunnlag som kan benyttes for inndeling i klasser i skolen. Klasse- eller gruppeinndeling på bakgrunn av kjønn, nivå, etnisk eller religiøsbakgrunn er ikke i tråd med opplæringsloven. Arbeiderpartiet mener derfor at det ikke skal være mulig å ha delt undervisning basert på kjønn som fast ordning. Kjønnssdeling skal kun

være tillatt når det er av kort varighet og kun når det foreligger en pedagogisk begrunnelse. Gutter og jenter skal gå i samme klasse.

Det er avgjørende at elever ikke deles inn i klasser på grunnlag av språkbakgrunn. Dette kan være negativt av flere årsaker. Norsk skal være fellesspråket i skolen, og klassene skal legge til rette for dette. Skolen handler heller ikke bare om å lære seg ferdigheter som norsk og matte – skolen er også et sted hvor den enkelte skal lære å samhandle med andre, lære seg kulturelle koder og bygge nettverk. Da bør en møte elever som er ulike en selv. I Oslo har noen skoler en svært høy andel flerspråklige elever. Det er viktig at elevsammensetningen er blandet, og dette bør være et sentralt vurderingskriterium når skolegrenser settes og nye skoler bygges. Flerspråklighet er en ressurs i en stadig mer internasjonal hverdag, ikke minst for norsk arbeids- og næringsliv. Med en endret verdensorden bør antall tilbudte tredjespråk på ungdomsskole og videregående skole gradvis utvides utover de tradisjonelle europeiske tredjespråkene.

Religiøse skoler

Arbeiderpartiet vil at flest mulig barn skal gå i fellesskolen. Det er et klart fortrinn at alle barn møtes i den samme skolen, uavhengig av foreldrenes bakgrunn eller egen overbevisning. Sosialt fellesskap og samarbeid i skolen bidrar til færre konflikter i det norske samfunnet. Dette vil vi bevare. Derfor er vi svært skeptisk til flere religiøse private skoler. Dagens privatskolelov åpner for opprettelsen av private skoler basert på et annet livssyn. Hensynet til likebehandling må ivaretas. Men Arbeiderpartiet er bekymret for integreringskonsekvensen dersom det opprettes religiøse private skoler som primært retter seg mot elever med minoritetsbakgrunn. Vi vil derfor utrede hvordan en kan stille krav i læreplan om integrering og tilknytning til nærmiljøet for å kompensere for at elevene i skolehverdagen ikke får mye kontakt med elever med mange ulike erfaringsbakgrunner, samt muligheten for å stille krav til elevsammensetningen. Kravene til innhold og opplæring som ligger i opplæringsloven skal ikke fravikes. Det skal stilles klare krav i forhold til religiøs opplæring, likestilling, læremateriell og undervisningspersonell til alle norske skoler.

Innvandrere som kommer hit i skolealder

Innvandrere som kommer i skolealder må få tilstrekkelig støtte i lang nok tid og av god kvalitet til at de har en reell mulighet til å følge undervisningen i normal klasse. Derfor vil vi styrke mottaksklassene ved å utvide tiden en kan være i slike klasser og at klassene gjøres mer fleksible og mer individuelt tilpasset den enkeltes språkopplæringsbehov før elevene går ut i ordinær undervisning. Vi vil at elever som går fra mottaksklasser og inn i ordinær undervisning må passere en språktest.

For enkelte elever med innvandrerbakgrunn som mestrer norsk dårlig kan det i en startfase være en viktig brekkstang å få opplæring ved hjelp av morsmålet for å lære seg norsk. Opplæring ved hjelp av morsmål skal bortfalle når eleven har gode nok ferdigheter i norsk til å følge ordinære undervisning. Men mange vil ha behov for språklig oppfølging i ordinær skolesituasjon, derfor vil vi styrke tilbudet om særskilt norskundervisning utover ordinær undervisning.

Vi vil:

- Fortsette innføringen av heldagsskolen, med flere timer i de viktige fagene, daglig fysisk aktivitet og kultur i skolefritidsordningen, samt leksehjelp til alle.

- Innføre obligatorisk språkkartlegging det året barn fyller 4 år. Hvis språkferdighetene ikke er gode nok, vil vi pålegge språkstøtte. For eksempel gjennom tilbud om barnehage. Kommuner der det er aktuelt kan velge å legge kartleggingen til 3 års alder.
- Utvide ordningen med gratis kjernetid i barnehager til flere områder, og inkludere 3-åringene.
- For å kunne sette sammen grupper i barnehager med tanke på at norsk skal være felles språk bør det være språkkartlegging av barn som begynner etter fylte 3 år i barnehage. .
- Sammensetning av skoleklasser skal skje med fokus på norsk som fellesspråk. Endring av skolegrenser kan være aktuelt der dette kan bidra til en jevnere sammensetning av elevmassen.
- Innføre vennskapsordninger mellom skoler hvor elever kan oppleve annen skolehverdag, samt åpne for større grad av prosjektsamarbeid mellom skoler.
- At skoler som har mer enn 25 prosent elever med særskilt norskundervisning tilføres ekstra ressurser.
- Det bør legges til rette for at elever med behov for særskilt norskopplæring som sokner til en skole med høy andel elever med behov for særskilt norskopplæring kan få tilbud om undervisning ved annen skole der elevsammensetningen er mer balansert.
- At muligheten til å politianmelde ikke-godkjent fravær som overstiger 2 uker benyttes hyppigere.
- Sikre at alle barn deltar i hele bredden av skolens aktivitetstilbud forankret i læreplanen.
- Utvikle tilbud om sommerskole i kjernefagene (norsk, matte og engelsk), inkludert fritidsaktiviteter i områder med store sosiale utfordringer.
- Sette i gang en rekrutteringskampanje for å få flere med flerkulturell bakgrunn til lærer og rådgiveryrkene og øke den flerkulturelle kompetansen i lærerutdanningen, samt hos helsesøster og rådgiver (e).
- Utrede hvordan opprettelse av private skoler påvirker integrering og se på hvordan en kan stille krav i læreplan om integrering og tilknytning til nærmiljøet for disse skolene.
- Mottaksklassene skal styrkes ved å utvide tiden den enkelte elev kan være i slike klasser og at klassene gjøres mer fleksible og mer individuelt tilpasset den enkeltes språkopplæringsbehov.
- Opplæring ved hjelp av morsmål skal kun bygge opp under norskopplæringen for elever som er så svake i norsk at de ikke kan følge ordinære undervisning . Dette er ikke til hinder for at Arbeiderpartiet følger opp nasjonal politikk og internasjonale forpliktelser overfor samene som urfolk i Norge. Arbeiderpartiet skal fortsatt være den fremste garantisten for vern og av samisk kultur og samiske språk, herunder ivaretagelsen av dette i kommunal sektor
- Elever som har behov for støtte på morsmålet eller ved hjelp av tospråklige lærere for å kunne følge undervisningen i andre fag i en overgangsperiode kan få dette. Målet er også her å kunne delta i undervisningen raskest mulig på norsk.
- Utrede morsmåls betydning i språkopplæringen
- Alle elever som kommer fra mottaksklasser må bestå en språktest før de skal inn i ordinær skoleklasse for å sikre at de kan få utbytte av undervisningen.
- Styrke særskilt norskopplæring med sikte på at elevene raskere får de grunnferdighetene de trenger for å bli en del av ordinær undervisning.
- Foreta et kompetanseløft blant dem som underviser i særskilt norskopplæring.
- Utvide tilbudet i tredjespråk til å omfatte flere verdensspråk. Tilbudet kan også være i form av fjernundervisning.
- Gradvis gjøre det mulig for elever å velge fordypning i eget morsmål i tillegg til evt. tredjespråk på ungdom- og videregående skole. (et fjerde språk) Tilbudet kan også være i form av fjernundervisning.

- Dersom kommuner ønsker det, kan det også gis undervisningstilbud i tredjespråk i barneskolen. Dette skal i tilfelle komme i tillegg de ordinære uketimene, for eksempel i SFO-tiden.
- Arbeiderpartiet er positive til å bruke også folkehøgskolene som integrerings- og utdanningsarena.

Videregående opplæring

Den største utfordringen i den videregående skole er frafallet. Samfunnet har et stadig behov for kompetanse og kunnskap. Derfor er det viktig å fullføre videregående opplæring og eventuelt høyere utdanning. De som faller fra på videregående har større sannsynlighet for å falle utenfor arbeidslivet og de som får jobb sliter ved eventuelle omstillinger og havner lett på uførepensjon. Å bekjempe frafall er derfor også en viktig samfunnsoppgave .

Frafallet er svært høyt blant gutter som selv har innvandret. Dette har flere årsaker; både at frafallet er større på de yrkesfaglige retningene, at språkferdighetene er for dårlige, og at det er vanskelig å få lærlingplass. Vi vet at det også er en overrepresentasjon i disse gruppene som har foreldre som selv har lav utdanning. Dette gir en økt statistisk sannsynlighet for å avslutte videregående uten å ha fullført.

De generelle virkemidlene for å forhindre frafall er også de viktigste inn mot denne gruppa. Mer praksis tidligere, tidlig innsats slik at språk og grunnleggende ferdigheter er på plass tidlig i skoleløpet, bedre oppfølging av den enkelte elev og forsterket innsats for å få lærlingplass til alle. Foreldrene må trekkes aktivt med i å støtte opp om elever som sliter og som står i fare for å avslutte utdanningen sin. Det bør også settes inn spesielle tiltak mot ungdom i risikogrupper. Mentorer, programmer i samarbeid med idretten, rollemodeller i nærmiljøet, samt ressursgrupper for ungdommene er mulige tiltak.

Vi vil:

- Følge opp regjeringens målrettede arbeid mot frafall
- Lage mentorprogram og ressursgrupper rundt den enkelte elev som står i fare for å droppe ut av videregående skole.
- Bedre kontakt med hjemmet når elever strever på skolen, slik at også foreldrene kan følge med på og støtte opp om skolens arbeid. Innføre foreldresamtaler også på videregående skole. Bruk av tolk ved kontakt med hjemmet når det trengs.
- Innføre plikt for elevene til å melde fra samme dag ved fravær, for bedre å følge opp fra skolens side. Raskt følge opp elever som blir borte fra skolen med samtaler og veiledning for å få dem tilbake igjen, slik at de ikke faller utenfor både skolen og samfunnet på varig basis.
- At ansvaret for elever som er i ferd med å slutte, må legges til skolene. Alle elever som står i fare for å falle fra, skal motta et tilpasset opplæringsopplegg fram til de fyller 18 år. Det må vurderes incentiver – både økonomiske og andre – for å legge skoleløpet bedre til rette slik at elevene gjennomfører.
- Ha tilbud om leksehjelp også på disse trinnene.

Fakta:

Regjeringens satsing "NyGiv" inneholder en rekke tiltak for å sørge for at flere gjennomfører videregående opplæring:

Tidlig innsats, med forsterket opplæring i grunnleggende ferdigheter, økt timetall og gratis leksehjelp.

Arbeidslivsfag , et forsøksprosjekt der elever som ønsker det får større mulighet til å arbeide praktisk og prøve ut sine interesser for yrkesfaglig opplæring.

Mer fleksibel opplæring og mer relevant og praksisnær fag- og yrkesopplæring

Fravær fra grunnskole føres på vitnemål

Obligatoriske kartleggingsprøver på 1. trinn i videregående opplæring for å få oversikt over hvem som trenger ekstra oppfølging

Utrede rett til læreplass og/eller fireårig opplæring/forsterket opplæring i skole, økt tilskudd til lærebedrifter og flere læreplasser

Høyere utdanning

Mange unge med innvandrerbakgrunn har høye ambisjoner når det gjelder valg av studier og yrke. Mange ønsker å begynne på profesjonsstudier som medisin, ingeniør og juss. En høy andel realiserer planene om slike studier. Blant jenter med innvandrerbakgrunn som er født i Norge er det en høyere andel som tar høyere utdanning, enn blant majoritets-nordmenn. Samtidig er det ungdommer med innvandrerbakgrunn som gir uttrykk for sterke forventninger hjemmefra på å velge høystatus-yrker. Det bør legges til rette for mer informasjon om ulike utdanningsveier og yrkesmuligheter i det norske samfunnet til foreldrene slik at det blir lettere å få støtte til alternative yrkesvalg.

Norge trenger arbeidskraft. Mange av innvandrerne som kommer til Norge og har utdanning eller annen form for faglig kompetanse opplever problemer med å få godkjent sin utdanning fra hjemlandet og får dermed ikke fullt utnyttet kompetansen sin her i Norge. En slik barriere mot oppfyllelse av sitt potensial har en negativ effekt på integreringen.

Voksenopplæring

Mange innvandrere får tilbud om norsk og samfunnsfag ved voksenopplæringsssentrene. Som arena for integrering er voksenopplæringen svært viktig. Det er et behov for en gjennomgang av innholdet i denne opplæringen slik at den i større grad blir tilpasset tilværelsen etter at kursene er gjennomført. Opplæringen bør så langt det er mulig kvalifisere til en form for fagkompetanse eller være rettet mot en praksisplass i bedrift slik at deltagerne også får arbeidserfaring. I Norge har alle rett og plikt til å gjennomføre grunnskolen, og rett til å gjennomføre videregående opplæring. Disse rettighetene må også omfatte de som kommer hit etter skolealder og som ikke har tilsvarende utdanning fra sitt hjemland. Dette er en investering i mulighetene de som kommer hit har for å delta aktivt i samfunnsliv og arbeidsliv. Mange av de som kommer til Norge har liten eller ingen skolebakgrunn fra hjemlandet. Dette stiller store krav til undervisningsmetodene i voksenopplæringen. Det bør derfor legges til rette

for alternative pedagogiske læringsmetoder som tar hensyn til dette. Samtidig er det viktig å sikre et differensiert tilbud slik at ulike studenter får et tilbud tilpasset sitt behov. Kompetansen til de som jobber ved voksenopplæringssettene bør være lik den som ellers gjelder i skolesystemet.

Vi vil:

- Bedre informasjon til foreldre om ulike utdanningsmuligheter og arbeidsmuligheter i det norske samfunnet
- Sikre at de som har dokumenterte kvalifikasjoner fra et annet land, kan få disse raskere godkjent i Norge.
- Rettigheter til gjennomført grunn- og videregående opplæring må også omfatte de som har innvandret i voksen alder.
- Opprette flere yrkesrettede linjer i voksenopplæringen

Arbeid

Arbeid er nøkkel til sterke individer, trygge familier og til et velfungerende samfunn. Derfor er arbeid den viktigste saken for Arbeiderpartiet. Gjennom arbeid sikres individer og familier sin økonomiske uavhengighet, og gjennom arbeid finner mange sin plass i samfunnet. Alle i Norge skal gis mulighet til å ha en jobb, men for mange står utenfor yrkeslivet i dag.

Å få flere med minoritetsbakgrunn inn i yrkeslivet blir viktig for Norges konkurranseevne i fremtiden. Mange med slik bakgrunn har unik kjennskap til markeder hvor norske virksomheter opererer i. Innvandrerbefolkningen er en stor ressurs for landet med sin erfaring, kulturforståelse, sitt kontaktnett og sine språkkunnskaper. Norge har ikke råd til ikke å bruke disse kunnskapene i fremtida.

Et av de viktigste målene for integreringspolitikken er at innvandrere raskt skal bidra inn i arbeidslivet og være økonomisk selvforsørget. Innvandrere er overrepresentert blant husholdninger med kun en inntekt, og dermed mer utsatt for svingninger i arbeidsmarkedet. Vanskeligheter knyttet til språk er for mange den største barrieren for yrkesdeltakelse, derfor er innsatsen for at alle som kommer til Norge lærer norsk avgjørende.

Arbeid er blant de viktigste enkeltfaktorene for å ikke havne i fattigdom. En nøkkel for å bedre levekårene for innvandrerfamilier er å få kvinnene ut i yrkeslivet. Innvandrerkvinner har en lavere yrkesdeltakelse enn innvandrer menn. Landbakgrunn, botid i Norge og innvandringsgrunn er de viktigste faktorene som påvirker sysselsettingsnivået. Arbeidslivets parter vil være viktige bidragsytere og samarbeidspartnere i forhold til målsetningene om at vi skal styrke arbeidsdeltakelsen blant innvandrere.

Gründervirksomhet blant innvandrere i Norge er et positivt bidrag til verdiskapingen i samfunnet. Mange innvandrere ønsker å skape sin egen arbeidsplass, men opplever hindringer for å starte næringsvirksomhet. Det krever innsikt og forståelse å manøvrere riktig i det norske juridiske – og skattesystemet for de som ønsker å starte for seg selv. Derfor vil vi innføre kurs for alle om etablering av næringsvirksomhet på flere språk. Vi vil også utvide lånerammer til næringsetablering gjennom Innovasjon Norge.

Diskriminering

Det er flere årsaker til at sysselsettingen er lavere, og at ledigheten er større, blant innvandrerbefolkningen enn i befolkningen som helhet. Manglende kompetanse og kulturelle forventninger er blant disse. Men en del opplever diskriminerende holdninger når de søker jobb. Diskriminering skjer både bevisst og ubevisst, men er en praksis det må slås ned på.

Diskriminering av minoritets befolkning gjør Norge til et dårligere samfunn.

Arbeidsplassen er en viktig møteplass mellom innvandrere og resten av befolkningen. Offentlig sektor har et særlig ansvar for å ha en mangfoldig arbeidsstyrke som speiler befolkningen slik at den kan tilby best mulige tjenester. Dette vil bidra til å øke befolkningens tillit til det offentlige tjenesteapparatet. Staten har innført en ordning med innkallingsplikt, det vil si at minst én søker med innvandrerbakgrunn skal innkalles til intervju dersom han eller hun er kvalifisert for stillingen. Enkelte kommuner har gode erfaringer med å sette måltall på antallet ansatte med innvandrerbakgrunn, dette bør vurderes flere steder.

For å utnytte bredden av kompetanse i hele befolkningen er det nødvendig å arbeide systematisk med å finne fram til og rekruttere kvalifiserte medarbeidere. Det bør opprettes nettverk for å finne dyktige kandidater med innvandrerbakgrunn.

Kvalifiserte med innvandrerbakgrunn skal ha samme mulighet til å påta seg lederansvar som befolkningen for øvrig, og det er en lederoppgave å sikre like muligheter til mobilitet i bedriften eller virksomheten.

Manglende kompetanse og kvalifikasjoner hos arbeidssøkeren

Å beherske norsk språk er en nøkkel til å lykkes i arbeidslivet, og kvalifisering i norsk er derfor det viktigste enkelttiltaket vi kan legge til rette for for å sørge for å få flere innvandrere inn i arbeidslivet. Mange av de som innvandrer til Norge har svak eller ingen skolebakgrunn. Introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere bør i større grad kvalifisere den enkelte til arbeid, gjennom bruk av praksisplasser og yrkeskvalifiserende opplæring for å komme ut i arbeidslivet.

Kulturelle forventninger – kvinner i arbeidslivet

Arbeidsmarkedet er den viktigste arena for å skape gode levekår og for god integrering. Å være i jobb gir kvinnene anledning til å bygge opp et sosialt nettverk og skape økonomisk uavhengighet. Arbeiderpartiet vil derfor at flere kvinner med innvandrerbakgrunn skal komme i jobb. I mange land er forventninger til kvinners rolle sterkere knyttet til ansvar og arbeid i hjemmet enn i Norge. Disse kulturelle forventningene utgjør en barriere for deltakelse i arbeidslivet for en del kvinner med innvandrerbakgrunn i dag

Tiltak som "ny sjanse" er rettet inn mot de som har vært lenge i Norge, men fortsatt ikke er i jobb. Dette programmet bør utvides, og spesielt rettes inn mot innvandrerkvinner fra utvalgte grupper med høy arbeidsledighet eller lav sysselsetting. Det bør også opprettes egne stillinger som kan jobbe aktivt oppsøkende mot denne gruppa for å informere og inspirere til deltakelse i arbeidslivet.

Sosial dumping – vilkår i arbeidslivet

Svært mange kommer til landet som arbeidsinnvandrere. De bidrar til å løse viktige oppgaver i samfunnet vårt og er helt nødvendige for mye av Norges verdiskaping. Arbeiderpartiet vil hindre at disse arbeidstakerne får dårligere arbeidsvilkår enn det som gjelder ellers i Norge. Et godt vern for arbeidstakere er en viktig del av vårt verdigrunnlag. Vi vil ikke ha en utvikling der bedrifter kan utkonkurrere andre ved å ha ansatte med lavere lønninger og dårligere arbeidsvilkår. Dessuten kan arbeidskraft som får dårlige arbeidsforhold fremstå billig i utgangspunktet, men så bli svært dyrt. Bedrifter som bidrar til at arbeidstakere blir utslitt og ikke klarer å fortsette å stå i jobb bidrar til å skyve en stor regning over til fellesskapet. Tiltakene for å hindre sosial dumping må iverksettes i samarbeid mellom staten og partene i arbeidslivet.

Uniformering

Hovedregelen i norsk arbeidsliv bør være at man kan kle seg slik man ønsker, og markere sin religiøse identitet. Imidlertid er det innenfor enkelte offentlige myndighetsroller nødvendig med uniformering som gjør det vanskelig å kombinere en nøytral rolle med plagg og symboler som tydeliggjør en identitet eller religiøs tilknytning. Arbeiderpartiet vil ikke tillate synlige religiøse symboler til politiuniformen, da politiet har en spesiell rolle som eneste institusjon som kan bruke makt overfor siviler. En naturlig videreføring av at aktoratet, som representerer politiet i rettssalen, ikke kan bruke religiøse symboler, er at heller ikke dommere, som har en mer nøytral

rolle, kan bære det. Dette avgrenses imidlertid mot meddommere, som ved sitt nærvær representerer den tiltaltes like og samfunnet som helhet, inkludert det religiøse mangfoldet i Norge.

Vi vil:

- Innføre kurs om etablering av næringsvirksomhet på flere språk og utvide lånerammene til næringsetablering gjennom Innovasjon Norge
- At alle offentlige etater skal tilstrebe å speile befolkningssammensetningen best mulig. Øke oppmerksomheten rundt tiltak som innkallingsplikt, og oppfordre kommunene til å innføre en tilsvarende ordning som staten.
- Sikre raskere godkjenning av utenlandsk fagkompetanse.
- Sikre en bedre oversikt over tilgjengelig flerkulturell kompetanse gjennom nettverk eller database.
- Opprette en oppsøkende virksomhet som besøker enkeltpersoner, familier og grupper for å få dem i arbeid.
- Videreføre kvalifiseringsprogrammet og øke antallet kurs
- Legge til rette for lavterskel jobbtrening og kompetansebygging i tilknytning til offentlige arenaer der man når kvinner med innvandrerbakgrunn, for å bidra til at flere kommer inn i arbeid.
- Videreføre og utvide "Ny Sjanse" som er et kvalifiseringsprogram for innvandrere som etter flere år i Norge fortsatt ikke er i arbeid. Kvinner skal prioriteres.
- Innføre en fadder- og mentorordning i samarbeid med arbeidslivets parter for å få flere som har vært utenfor arbeidslivet i mer enn et år inn i jobb.
- Tilrettelegge for jobbskygging i bedrift i samarbeid med arbeidslivets parter slik at nye arbeidstakere kan sette seg inn i hva yrket innebærer.
- Bedre tiltakskjeden fra introduksjonsprogram og kvalifiseringsprogram og til ordinær arbeidssøker. Styrke programrådgiverutdanningen til introduksjonsprogrammet.
- Vurdere incentiver overfor arbeidsgivere for å øke antallet som kan gå direkte over i arbeid fra introduksjonsprogrammet.
- Svangerskapspermisjonen til introduksjonsdeltakere skal økes fra 4 til 12 uker hvor 4 uker skal være fars kvote.
- Opprettholde en streng praksis på at anleggsbrakker skal være offentlig godkjent, og unngå at de benyttes som permanent bolig for andre enn anleggsarbeidere.
- Ikke tillate synelige religiøse symboler til politiuniform, hos aktorat eller hos dommere.

Velferd

Vår universelle velferdsstat er en sentral del av fundamentet i det norske samfunnet. For at vi skal opprettholde denne og sikre gode velferdstjenester også i fremtiden, er vi avhengig av høy sysselsetting og høy produktivitet. Norske velferdsytelser skal gi folk trygghet, og fungere som et sikkerhetsnett dersom man faller utenfor. Arbeiderpartiet mener imidlertid at det skal lønne seg å jobbe og vil ha et velferdssystem med sterke incentiver til arbeid.

Ulike familiemønstre og livsvalg kan føre til nye dilemmaer i forholdet til velferdsytelsene. For å sikre et bærekraftig trygdesystem og oppslutning om spleiselaget dette representerer også i framtida må vi sørge for å minimere misbruk av våre ordninger. EØS-avtalen og et mønster med økt flytting mellom land skaper nye utfordringer knyttet til trygdesystemet vårt. Arbeiderpartiet vil derfor bedre kontrollregimene knyttet til de ulike ordningene og vurdere ulike tiltak som kan hindre at ordningene uthules eller ikke er bærekraftige.

Den demografiske utviklingen i Norge og i Europa vil føre til en stadig aldrende befolkning. For å kunne opprettholde en sterk velferdsstat i framtiden må derfor flere arbeide lenger, og vi må sørge for å få en større andel av befolkningen i arbeid. Innvandrere vil kunne bidra til en økt verdiskapning som kan trygge velferden, noe som fordrer at flest mulig er i jobb. En høy yrkesdeltakelse blant innvandrere vil være av stor betydning for opprettholdelsen av velferdsstaten.

Alle med lave kvalifikasjoner sliter med å finne fotfeste i arbeidslivet. Innvandrere er overrepresentert blant disse. Dermed er det en stor risiko for avhengighet av offentlige ytelser. Velferdsordningene også for denne gruppen skal være arbeidsrettede, og ha kvalifisering til arbeid som målsetning.

For Arbeiderpartiet er det et viktig utgangspunkt at personer med innvandrerbakgrunn er like ressurssterke som befolkningen for øvrig. Sosialhjelp er ment som en midlertidig løsning for enkeltpersoner i en svært vanskelig situasjon, og ikke som en varig løsning for personer som har falt utenfor arbeidslivet. Det må derfor legges til rette for at de som har sosialhjelp som livsgrunnlag kommer inn i kvalifiserende tiltak så raskt som mulig. Dette er først og fremst individrettede tiltak, men det kan også være aktuelt å sette inn spesielle tiltak mot innvandrergrupper som møter spesielle utfordringer knyttet til å komme i arbeid.

Vi vil:

- Utformingen av norske velferdsgoder bør bidra til at det alltid skal lønne seg å ta arbeide, utdanning eller opplæring.

Alle bor i en kommune

Selv om politikken er nasjonal, skjer integrering først og fremst lokalt. Aldersfordeling, fordeling på landbakgrunn og botid er forskjellig fra kommune til kommune. Noen har en høyere andel flyktninger, andre har en overvekt av arbeidsinnvandrere. Ulike grupper av innvandrere har ulike behov. Integreringstiltakene må derfor tilpasses sammensetningen av befolkningen i den enkelte kommune. Det gir de lokale myndighetene en nøkkelrolle, både når det gjelder bosetting av nyankomne og i sammensetningen av de ulike tiltakene på hele integreringsfeltet. Det er kommunene som tilbyr introduksjonsordning og norskkurs, det er kommunene som er ansvarlig for å skaffe bolig til flyktninger, det er kommunene som utbetaler sosialstønad eller finner

arbeidsmarkedstiltak til de som trenger det, og det er kommunene som driver skoler og barnehager.

Kommunene må se flyktninger og asylsøkere som skal bosettes i kommunen som en ressurs, og legge til rette for hvordan denne ressursen kan settes i stand til å bidra i lokalmiljøet før bosetting skjer. De kommunene som har en plan for et helhetlig opplegg fra dag én lykkes godt med inkluderingen.

Arbeiderpartiet er opptatt av gode resultater i integrerings- og inkluderingspolitikken. Områdesatsingen som er etablert i Groruddalen i Oslo, og som i 2011 utvides til Bergen, skal videreutvikles til å bli normen for samarbeidet mellom stat og kommune på dette feltet. Målet er en helhetlig nasjonal integreringspolitikk, tilpasset lokale behov.

Kommunene må få ansvar for å organisere varige lokale partnerskap på tvers av offentlige nivåer og sektorer, på tvers av offentlig og privat sektor og i tett samarbeid med frivillige organisasjoner. Tiltak på boligsektoren, i barnehager og skoler, i fritidssektoren og høyere utdanningsinstitusjoner, i kulturliv og næringsliv må sees i sammenheng og bli mer målrettede, samtidig som resultatene blir tydeligere. Politikken bør i større grad utformes nedenfra, noe som også gir bedre muligheter for medvirkning fra berørte innbyggere. Det krever større lokal handlefrihet i virkemiddelbruken enn i dag. Når kommunene må ta et større ansvar for språkopplæring og tilrettelegging, er det viktig at kommunene settes i stand til dette. Kvaliteten og langsiktigheten i arbeidet bør derfor sikres gjennom lokale og regionale delplaner for inkludering, forankret i samfunnsdelen av kommuneplanene. Det bør legges til rette for bedre læring og erfaringsutveksling mellom kommune og lokale arenaer.

Helse og omsorg

Helsetjenesten skal gi det samme tilbudet til alle deler av befolkningen, og alle har de samme ansvar for å ivareta egen helse. Sentrale mål for samhandlingsreformen er mer forebygging og tidligere behandling. Vi må forebygge mer og utjevne sosiale helseforskjeller, og tiltakene må i større grad komme før sykdom og skade oppstår. Innvandrerbefolkningen kommer dårligere ut på helsestatistikken enn befolkningen ellers. Arbeiderpartiet vil utjevne slike urettferdige helseforskjeller i befolkningen.

God helse er en forutsetning for gode liv, og for å kunne delta i samfunns- og arbeidsliv. Helsetjenesten må derfor innrettes slik at alle har like forutsetninger for å få hjelp når de trenger det og til å ivareta egen helse. En større del av innsatsen rettes mot deler av befolkningen der helsetilstanden er dårligere og grupper som er mer utsatt for sykdom og skade. Dårligere levekår kombinert med erfaringer fra migrasjon, kortere botid i landet, manglende språkforståelse, manglende kunnskap om helsevesenet og manglende nettverk påvirker mange innvandreres helsetilstand i negativ retning. I tillegg har flere innvandrergrupper en annen kulturell forståelse av helse og sykdom og forskjeller i språk og kulturforståelse kan innebære dårligere tilgjengelighet til helsetjenester.

Livsstilssykdommer som diabetes er langt vanligere i enkelte innvandrergrupper enn i resten av befolkningen. Kvinner er de som er mest utsatt. I tillegg vet vi at type 2-diabetes stadig rammer yngre, og hvor barn med innvandrerbakgrunn er svært utsatt. Undersøkelser viser også at innvandrere ikke er like fysisk aktive som nordmenn. Overvekt er generelt en utfordring i enkelte grupper.

En mer sammensatt befolkning gir nye utfordringer til helsevesenet. Helse og omsorgstjenestene i Norge må være forberedt på endrede behov hos befolkningen generelt, men også i forhold til kosthold og religiøs utøvelse. Ved å imøtekomme individuelle behov, vil vi også kunne opprettholde viktige universelle løsninger for alle.

Omsorgstjenester

Norske kommuner må forberede seg på større etterspørsel etter omsorgstjenester fra eldre innvandrere. Innvandrernes innstilling til å bruke tjenester blir stadig mer lik holdningen til resten av befolkningen, samtidig som det er knyttet særskilte utfordringer til gruppen med hensyn til sykdomsbilde, uførhet m.v. Det er viktig med god informasjon om innholdet i omsorgstjenestene slik at alle som har behov for hjelp føler at de kan ta kontakt på lik linje. Det er behov for å utvikle modeller for tilrettelegging av botilbud, oppfølging av pårørende, og forebygging av helseproblemer hos befolkning med innvandrerbakgrunn.

Tannhelse

Barn med innvandrerbakgrunn og flyktninger har andre og ofte store problemer med tannhelsen. Som på mange andre områder er det også her stor forskjell både i befolkningen som helhet i når det gjelder hvilken bakgrunn innvandlerne har og hva slags tilbud de trenger. Forskjeller i tannhelse lar seg bedre forklare ved å se på sosiale faktorer som utdanning, sosialt nettverk og selvsagt hvor regelmessig man besøker tannlege.

Et annet kosthold, tradisjoner og i noen tilfeller mangel på informasjon er blant faktorene som kan bidra til dårligere tannhelse. For barna læres mye av dette i skolen og mye kan løses med gode forebyggende tiltak som å skape sunnere vaner og gode rutiner for tannhelse. Helsestasjonene har også en viktig rolle i å gi god informasjon. Lokale kampanjer på flere språk i områder der med sosiale forskjeller og høy innvandrerandel bør også iverksettes.

Psykisk helse

For mange innvandrere sliter med psykiske helseplager. Særlig barn som har flyktet er utsatt. Men ofte kan forhold etter flytting til Norge spille en stor rolle. Personer som er uten arbeid, har liten sosial støtte, er dårlig integrert eller diskriminert har en langt større sannsynlighet for å utvikle psykiske lidelser. Også her er det god integreringspolitikk i å sikre arbeidsplasser, tilby språkopplæring og sørge for at personer uansett innvandringsgrunn har best mulig kontroll over egen livssituasjon og mulighet til å delta i samfunnet.

Alle i Norge har krav på individuell behandling i helsevesenet. En del av de psykiske plagene som særlig en del flyktninger sliter med krever en særlig kompetanse og erfaring. Kommunene må sørge for å benytte seg av kompetansen som kan håndtere disse utfordringene, for eksempel hos de regionale sentrene for posttraumatisk stress. Tiltak bør settes inn så raskt som mulig, men det er også behov for å koordinere et langsiktig behandlingsopplegg med flere instanser.

Innenfor innvandrerbefolkningen finner vi også marginaliserte grupper. I tillegg til å være en minoritet i samfunnet har de sykdom eller utfordringer som gjør dem til minoriteter i minoritetsbefolkningen. Minoriteten i minoriteten søker selv i mindre grad kontakt med helsetjenesten, og det er vanskeligere for helsetjenesten å nå denne gruppen. Det gjelder særlig innvandrere med HIV/Aids diagnose og utfordringer knyttet til seksualitet/LHBT personer

(lesbisk, homofile bifile eller transpersoner, men er også knyttet til stigmatisering og forståelse av psykisk sykdom. Kombinasjonen av stigmatisering og manglende kontakt med helsevesenet gjør denne gruppen til en særlig sårbar gruppe som må følges opp med særlige tiltak.

Vi vil:

- Kommuner, fylkeskommuner og helseforetak må kartlegge sosiale forskjeller i helsetjenestebruk i befolkningen de yter tjenester til. Alle nivåer i helsetjenesten må bygge opp egen kompetanse om minoritetshelse.
- Utvikle tydelige strategier for forebyggende helsearbeid overfor minoritetsbefolkningen.
- Markedsføre helsetilbudet til minoritetsbefolkningen i innvandrer miljøene
- Minoritetsbefolkningens rettigheter til bruk av tolk må gjøres bedre kjent.
- Det bør utarbeides en strategi for fysisk aktivitet, kosthold og helse som også er rettet mot ulike ikke-vestlige innvandrergrupper, herunder grupper av innvandrerbarn.
- utvide frivillig helsesundersøkelse av alle flyktninger og innvandrere fra land utenfor Europa med formål å avdekke infeksjoner, psykososiale plager, genetiske sykdommer.
- Ha egen helse oppfølging av innvandrere de første 3 årene de er i landet.
- Legge bedre til rette for å rekruttere innvandrerbefolkningen til helse- og omsorgsykker.

Barn og familie

For å sikre at barn med innvandrerbakgrunn skal få de samme muligheter til å lykkes i Norge som andre er språk og utdanningsmuligheter nøkkelen. For å sikre dette er deltakelse i barnehagen det aller viktigste. Arbeiderpartiet ønsker derfor at flest mulig får muligheten til å benytte det gode tilbudet barnehagen er. Vi ser i dag at muligheten til å velge kontantstøtte kan oppleves som et viktig bidrag til en families økonomi og derfor fungere som et incentiv til å ikke velge barnehage. Vi vil derfor utvikle kontantstøtten.

God kjennskap til samfunnet man skal oppdra barn i er viktig for å kunne være gode foreldre og veiledere for ungene. Tiltak for å bidra til at særlig innvandrerkvinner lærer språk og får muligheten til arbeid og samfunnsdeltakelse er derfor også viktig for å gi neste generasjon gode muligheter i det norske samfunnet.

Mange barn med innvandrerbakgrunn opplever å ha svært ulike rammer, avhengig av om de er gutter eller jenter. Mange jenter har svært strenge rammer, som til dels kan gjøre det vanskelig å bygge nettverk med unge utenfor eget miljø, og som dels hindrer deltakelse i ulike fritidsaktiviteter og på ulike samfunnsarenaer. For mange gutter er det stikk motsatt. Svært frie tøyler i ungdomsårene kan øke risikoen for å havne i destruktive miljøer, falle ut av utdanning osv. Begge disse ytterpunktene kan gjøre det vanskelig å lykkes, og i begge tilfellene er bedre kjennskap til det norske samfunnet hos foreldrene en viktig del av løsningen.

Alle barn i Norge har rett til beskyttelse fra barnevernet. I for mange tilfeller har offentlige instanser vært for avventende med å gripe inn i innvandrerfamilier, og "kultur" har blitt benyttet som begrunnelse i flere tilfeller. Dette er ikke akseptabelt. Barn med innvandrerbakgrunn har den samme rettssikkerhet og de samme rettigheter som alle andre barn i Norge. Det er viktig at minoritetsforeldre har kunnskap om barnevernets arbeid før det eventuelt oppstår situasjoner der barnevernet kobles inn. Dette er et ansvar både for barnevernet, skole og barnehager. Mye kan løses gjennom god kommunikasjon. Det er behov for økt flerkulturell kompetanse i barnevernet. Flere fosterforeldre med innvandrerbakgrunn kan også lette arbeidet overfor barn som har behov for hjelp fra barnevernet.

Arbeiderpartiet mener det er fremkommet tungtveiende grunner til å gjeninnføre et forbud mot søskenbarnekteskap. Nyere forskningen viser blant annet at det er over dobbelt så stor sjans for dødfødsel eller medfødte funksjonshemminger hos barn med foreldre som er søskenbarn enn hos barn født av foreldre som ikke er søskenbarn. Et eventuelt forbud kan også ha effekt i arbeidet mot tvangsekteskap, men bare der tvangsekteskapet er motivert av ønsket om å få flere i nær familie til Norge. Et forbud vil kunne beskytte både den/de som forventes å inngå ekteskapet, og foreldrene deres, som kan oppleve forventningspress fra nære familiemedlemmer om å "stille opp for familien". Et eventuelt forbud bør bygge på resultater av et oppdatert utredningsarbeid. Et eventuelt forbud vil gjelde uavhengig av etnisk bakgrunn.

Vi vil:

- Avvikle kontantstøtten
- Styrke den flerkulturelle kompetansen i barnevernet, og rekruttere flere ansatte med flerkulturell bakgrunn.
- Informasjon om barnevernet tas inn i samfunnsopplæringen i introduksjons- og kvalifiseringsprogram.
- Utrede gjeninnføring av forbudet mot søskenbarnekteskap
- Barn skal ikke brukes som tolk i offentlig sektor.

Rusmidler

Misbruk av rusmidler er et stort samfunnsproblem for hele befolkningen. Bruk av rusmidler henger blant annet sammen med sosial bakgrunn, tilknytning til arbeidslivet, utdanningsnivå og tilhørighet. Det er nødvendig med en større innsats for å sørge for at ikke unge mennesker i en sårbar situasjon utvikler rusproblemer, og kommer i befatning med kriminalitet gjennom narkotikaomsetning.

Gjennom mange år har det vært stort fokus på bekjempelse av narkotikamisbruk og narkotikakriminalitet generelt i samfunnet. De senere årene har bruken av flere nye rusmidler fått et større omfang. Blant disse er stoffet khat.

Khatbruken er med på å forverre en allerede vanskelig livssituasjon for den enkelte, Khat skader ikke kun brukerne men også menneskene som er rundt dem. Per i dag er det liten innsats mot khatbruk sammenlignet med arbeidet som gjøres for å hindre misbruk av andre narkotiske stoffer. Arbeiderpartiet mener at dette er med å skape store problemer i enkelte befolkningsgrupper, og at innsatsen derfor må økes. Politiet må prioritere å slå ned på distribusjon og innførsel av khat på linje med andre narkotiske stoffer. Det må settes i gang samarbeidsprosjekter mellom politi, helseforetak og kommunene for å hjelpe de som misbruker khat og familiene deres.

Bolig

Arbeiderpartiet mener det skal være opp til den enkelte innbygger å bestemme hvor og hvordan de vil bo. I Norge har vi imidlertid lagt til rette for at så mange som mulig skal kunne eie sin egen bolig, og det store flertallet eier framfor å leie. Innvandrere er intet unntak. Svært mange eier sin egen bolig.

Det å eie bolig fører til en mer stabil bosituasjon og at man blir boende lenger i samme område. Å sette innvandrere i stand til å skaffe seg en egen bolig er derfor en viktig del av integreringspolitikken. Det kan også bidra til at flere flyktninger blir i kommunen der de første blir bosatt dersom de settes i stand til å kjøpe seg en bolig i denne kommunen. Kommunene bør ha en boligsosial handlingsplan der dette hensyntas.

Arbeiderpartiet mener det ikke er grunnlag for å hevde at konsentrasjonen av etniske minoriteter i deler av Oslo skaper "ghettoer" slik det er i dag. Segregering er ganske moderat i Oslo sammenliknet med storbyer ellers i Europa og i USA. Det finnes svært innvandrertette områder i Oslo, men det er i liten grad slik at det bare er én landbakgrunn som er representert. Områdene der det er en stor overrepresentasjon av mennesker med innvandrerbakgrunn er imidlertid også områder der det er en stor overrepresentasjon av ulike levekårsproblemer. Dette gjelder både i gruppene med innvandrerbakgrunn og gruppene med norsk bakgrunn. En slik opphopning medfører en rekke utfordringer, og forhøyet risiko for økte levekårsproblemer og kriminalitet. Arbeiderpartiet mener det er bekymringsfullt at det finnes boområder enkelte steder i landet med svært lav bokvalitet. Det medfører også en ekstra utfordring for integrering og det å bygge seg nettverk som inkluderer hele bredden av befolkningen om man bor og lever i områder der det nesten bare bor andre mennesker med innvandrerbakgrunn.

Arbeiderpartiet har gått i front for å rette inn spesielle områdeprogrammer mot disse områdene. Da setter man inn en rekke tiltak på ulike områder for å oppgradere områdene, gjøre situasjonen

bedre for de som bor der, og gjøre det mer attraktivt for andre grupper å flytte inn slik at befolkningssammensetningen blir bedre. Det viktigste for å få dette til er å sørge for en variert boligsammensetning slik at ulike mennesker i ulike livsfaser kan bo sammen. Arbeiderpartiet vil videreføre områdesatsingen i Groruddalen og Oslo Sør og løpende vurdere om det oppstår tilsvarende utfordringer og behov for satsing i andre byer og bydeler.

Vi vil:

- Det skal satses på byfornyelse og områdeutvikling i områder hvor boligstandarden er lav og de sosiale forskjellene er tydelige.
- Arbeiderpartiet mener god boligpolitikk styres av sammensetningen av type boliger, kvaliteten på tilbud i nærområdet samt tilgang til grønne lunger og friluftsområder.
- Byutviklingen trenger en sterkere politisk styring for å utvikle enda flere metoder for å utvikle bedre boformer i byene
- Flyktninger skal bosettes i alle landets kommuner som kan tilby introduksjonsprogram
- Det bør være en ambisjon at vedtak om bosetting skal komme samtidig som vedtak om opphold
- Kommunene bør oppfordres til å øke bruken av startlån og kommunalt boligtilskudd for flyktninger som vil kjøpe egen bolig.

Frivillighet, kultur og det sivile samfunn

Den frivillige sektor er en av bærebjelkene i det norske samfunn. Det er her noe av det som kjennetegner det norske springer ut – nemlig deltakelse og dugnad. Det er her mennesker fra forskjellige samfunnslag møtes.

Interesseorganisasjoner og foreninger er arenaer som kan bidra til å styrke innvandrernes kompetanse og kunnskap om det norske samfunnet. På disse felles møteplassene skjer det verdifull læring og utveksling av både kulturell kompetanse, sosiale koder og norsk språk. Dette er viktig for at både innvandrere og etnisk norske skal lære å forstå hverandres kulturer. Mange frivillige organisasjoner er sentrale aktører i sine nærmiljøer. Det medfører et særlig ansvar, også for integreringen. Norges idrettsforbund har for eksempel i sin handlingsplan at de skal fremme økt deltakelse blant unge uavhengig av kulturell bakgrunn. Det må stilles krav til at de sentrale organisasjoner arbeider med dette.

Innvandrere deltar nesten like mye som etniske nordmenn i organisasjons- og foreningsliv. Det er positivt at alle miljøer i Norge engasjerer seg i frivillighet. I Norge har vi et mangfold av lag og organisasjoner. Innen for eksempel idretten kan lokalidrettslag som favner alle etniske grupper brukes aktivt for å fremme integrering. På samme måte som i fellesskolen møtes barn og ungdommer i lokalmiljøene her. Arbeiderpartiet ønsker å støtte opp om og styrke disse idrettslagenes rolle i integreringsarbeidet gjennom prosjekter som for eksempel "Idretten er fargeblind".

Samtidig er det enkelte idretter som primært har sin rekruttering fra barn og ungdom med en bestemt etnisk eller geografisk tilknytning. De kan rekruttere barn og ungdom som kanskje ellers ikke ville ha deltatt i organisert idrett. Det er viktig at slike lag ikke har en lukket aktivitet som hemmer integrering, og det er derfor viktig at lagene har tilbud om aktiviteter sammen med andre lag, og deltar i lokale idrettsråd

Innenfor enkelte fritidsarenaer har vi fortsatt et stykke å gå når det gjelder integrering. Dette er noe frivilligheten tar på alvor. Gjennom kulturen får barn og unge felles referanserammer som er med på å skape felles identitet som igjen vil være en styrke i integreringsarbeidet. Kultur har en egenverdi, men et godt kulturtilbud kan også minske sosiale forskjeller. Tilgang og mulighet til opplevelse og utfoldelse er sentral.

Undersøkelser viser ofte at det ikke er bare økonomi som gjør at barn og unge ikke deltar i fritidsaktiviteter, men også religiøse og kulturelle grunner. Blant innvandrerbefolkningen har ofte gutter mer tilgang til fritidsaktiviteter enn jenter. En rapport fra NOVA fra 2008 viser at 69 prosent av innvandrerjenter mellom 13 og 15 år ikke deltar på fritidsaktiviteter. I enkelte områder kan det også være et problem at en del innvandregutter ikke deltar i aktiviteter som samler barn i felles lek og utfoldelse. Dette er barrierer vi må bryte. Felles aktivitet og utfoldelse hos barn med forskjellige bakgrunn er viktig for integreringen.

Vi vil:

- At alle flyktningmottak skal knytte til seg frivillige organisasjoner som kan gi motivasjon til deltakelse fra innvandrerne.
- Utvikle gode bomiljø, idrettsanlegg og parker til felles aktivitet og møteplasser.
- Innføre en time med kultur i uken på barnetrinnet/SFO
- Støtte opp om lokalidrettslag og andre frivillige organisasjoner som arbeider aktivt for å inkludere alle etniske grupper

- Viktigheten av frivillighet og deltakelse styrkes i introduksjonsprogrammet

Tro og livssyn

Arbeiderpartiet mener enhver skal ha rett til å utøve sitt livssyn. Det er del av de universelle menneskerettighetene. Norge har en samfunnsinnretning og kultur som respekterer religionens plass i mange menneskers liv.

De som vil utøve denne rettigheten må imidlertid forholde seg til det rammeverket som samfunnet vårt setter. Lovverk setter klare grenser for hva som kan aksepteres. Ingen religion eller kultur kan stå over norske lover og vår demokratiske rettsstat som sikrer individets rett og frihet. Velger en å bosette seg i Norge, må en følge de regler som gjelder. Det tilligger alle trossamfunn i Norge å respektere andre trosoppfatninger, verne om vårt demokrati samt følge norske lover og gjeldende regelverk.

Vi vil

- Legge bedre tilrette for forskjellige livssyn ved landets gravplasser, og tillate at asken etter avdøde kan spres på flere ulike steder
- Innføre jevnlig offisielle samtaler mellom politiske og religiøse ledere
- At alle religiøse ledere som skal virke i Norge i mer enn 6 måneder må gjennomgå et obligatorisk kurs i norsk og samfunnskunnskap med en avsluttende bestått prøve.
- Sørge for større åpenhet om finansieringen av trossamfunn, herunder gaver fra utlandet. Utrede et offentlig register over alle overføringer fra utlandet til religiøse trossamfunn i Norge.
- Styrke tilsyn med trossamfunn. En må klart kunne skille mellom støtte til aktivitet i form av politisk parti og trossamfunn.
- Støtte opp om de som tar initiativ til dialog mellom trossamfunn

Likestilling

Likestilling er en av grunnpilarene i vårt samfunnsfundament. I Norge er likestilling ikke bare et ideal, men en lovbestemt rettighet. Premisset for likestilling er at hvert individ er ukrenkelig. Hvert individ, mann eller kvinne, har rett til å bestemme over sitt eget liv og sin egen kropp. Dette er en grunnleggende menneskerettighet. Mange av dilemmaene vi møter i integreringsdebatten knytter seg til temaet likestilling, og balansen mellom friheten til å leve livet sitt på ulike måter, og kulturelt press som fører til systematiske forskjeller mellom kjønnene. Krenkes du som individ, krenkes samfunnet. Da skal samfunnet reagere. Og samfunnet skal reagere strengt på holdninger som hindrer frigjøring uansett om de er grunnet på misforstått maskulinitet, religiøs praksis eller utfra kulturelle og tradisjonelle føringer. Disse ukrenkelige verdiene er generelle og gjelder alle.

Det er viktig at kvinner med innvandrerbakgrunn lærer seg norsk, slik at de kan ta utdanning og jobbe. Slik kan vi unngå at disse kvinnene lever i parallellsamfunn. Arbeiderpartiet ønsker at flere kvinner med innvandrerbakgrunn deltar i arbeidslivet, og vil legge til rette for dette. For den enkelte er arbeid viktig for å få selvstendig inntekt, kontaktnett, kjennskap til samfunnet og muligheter til å realisere seg selv. For samfunnet er den arbeidskraften og verdiskapingen som kvinnene kan bidra med en svært viktig ressurs.

Det finnes mange kvinner med innvandrerbakgrunn som har bodd i Norge i mange år, men som fremdeles har svake norskkunnskaper. Tiltak som "ny sjanse" er rettet inn mot denne gruppen. Myndighetene bør gå aktivt ut og tilby slike muligheter til denne gruppen. Mange organisasjoner med utspring i ulike minoritetsmiljøer gjør et svært viktig arbeid for å bidra til økt likestilling. Disse organisasjonene må få stabil støtte slik at de kan videreføre dette viktige arbeidet.

Likestilling handler ikke bare om kamp for kvinners rettigheter og muligheter. For mange menn med innvandrerbakgrunn er møtet med det norske samfunnet en stor overgang, og det er behov for å definere mansrollen annerledes enn man er vant til. Diskusjoner rundt mansrolle og farsrolle i innvandrer miljøene bør få større fokus i den offentlige debatten. Arbeiderpartiet setter ytrings- og religionsfrihet høyt, derfor må også terskelen for å lovregulere innbyggernes klesplagg være høy. Hovedregelen må være at man kan gå kledd som man vil. Men ansiktsdekkende plagg hemmer kommunikasjon og gjør aktiv samfunnsdeltakelse umulig. Vi vil at kvinner skal kunne delta i arbeidslivet og samfunnslivet. Heldekkendeplagg fungerer i praksis som diskriminering av kvinner.

Æresrelatert vold og tvang

Innvandrerbefolkningen nærmer seg majoritetsbefolkningens mønster når det gjelder giftealder og fruktbarhetsmønster. Det er likevel praksiser innenfor ekteskap og familieliv som i enkelte miljøer ser ut til å overleve, og som samfunnet ikke aksepterer. Arbeiderpartiet ønsker et enda sterkere fokus på vold i nære relasjoner, med økt straff for en slike forbrytelser og et større satsning på å bekjempe denne typen kriminalitet. Vi kan ikke akseptere at slike forbrytelser blir begått. For å komme problemet til livs er vi avhengig av å styrke kompetansen blant de som jobber tett på miljøene som i helsevesenet, utdanningssektoren og hos politiet. Samtidig må vi snakke mer om disse problemstillingene i det offentlige rom, slik at det blir enklest mulig for de som rammes å søke hjelp.

Vi har trappet opp arbeidet mot både omskjæring og tvangsgifte, men vi ønsker å styrke dette arbeidet ytterligere. Retten til selv å velge sin ektefelle er en grunnleggende rettighet i Norge og

er nedfelt i internasjonale konvensjoner. I Norge er tvangsekteskap er forbudt etter straffelovens § 222 og har en strafferamme på 6 år. Likevel er det flere hundre som årlig opplever å enten bli forsøkt giftet bort eller faktisk tvangsgiftet.

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap har siden starten i 2004 og frem til 1. juli 2010 mottatt over 1.200 henvendelser som omhandler tvangsekteskap og relatert problematikk. Kompetanseteamet melder om en sterk økning i saker det siste året. Det var meldt 128 saker første halvår 2009 mot 200 saker første halvår 2010. 60 % av henvendelsene gjelder personer over 18 år.

Minoritetsrådgiverne er et viktig lavterskeltilbud i arbeidet mot tvangsekteskap. De kommer tidlig i kontakt med ungdommen og kan dermed forebygge i større grad. For best mulig effekt av tiltaket er det viktig at deres arbeid forankres bedre i den enkelte skole og hos skolemyndighetene. Minoritetsrådgiverne har hatt en unik mulighet til å følge opp enkeltelever pga sitt avgrensede mandat. Vi ønsker å utnytte dette og utvide deres perspektiv og kompetanse til å inkludere æresrelaterte frihetsbegrensninger og generasjonsspesifikke utfordringer i innvandrerfamilier.

Vi vil

- Heve den flerkulturelle kompetansen, inkludert problemstillinger knyttet til æresrelaterte frihetsbegrensninger og tvangsekteskap, hos politiet. Ikke minst hos politidistriktenes familievoldskoordinatorer
- Satse på gode lokale arbeidsmodeller på hvordan man møter æresrelaterte frihetsbegrensninger og tvangsekteskap, og bidra til at erfaringene deres systematiseres til bruk i andre deler av landet.
- Utvide perspektivet og kompetansen til minoritetsrådgivere, samt vurdere å utvide ordningen.
- Sikre en bedre forankring av minoritetsrådgivernes arbeid i Utdanningsdirektoratet og fylkeskommunene.
- Vurdere årlige kampanjer ved alle landets ungdoms- og videregående skoler om tvangsekteskap

Utenriktjenestens rolle

Mange som frykter å bli tvangsgiftet eller som faktiske blir presset inn i et ekteskap har stort behov for bistand i forhold til sine rettigheter som norske statsborgere eller borgere med rett til opphold i Norge. Kontakt med, og bistand fra norske ambassader kan være avgjørende for å forhindre ekteskapet og for å få bistand til å komme tilbake til Norge. Derfor vil vi styrke den norske utenriktjenesten sitt arbeid mot tvangsekteskap i samarbeid med Kompetanseteamet mot tvangsekteskap (representanter fra IMDi, UDI, Bufdir, Politidirektoratet). Spesielt berørte ambassader og utestasjoner skal ha en langt mer aktiv holdning overfor spørsmål om tvangsekteskap i forhold til både å få personer hjem og i å forhindre utreise fra Norge der en har om tvangsekteskap. I dette arbeid blir det viktig å styrke det lokale kontaktnettverket for bedre å kunne bistå norske diplomater i dette arbeidet.

Vi vil:

- Tettere koordinering og samarbeid mellom ambassader og hjelpeapparatet i Norge.
- I samarbeid med Kompetanseteamet mot tvangsekteskap styrke utenriktjenestens arbeid mot tvangsekteskap

Kjønnslemlestelse

Det finnes ingen eksakt kunnskap om hvor stort problemet med kjønnslemlestelse er i Norge, men det er gjort kartleggingsstudier av kjente tilfeller av kjønnslemlestelse i barnevernet, helsetjenesten, skoler og i barnehager i 2006 og 2007 av ISF. I følge studien befant 3700 jenter seg på samme tid i en alder der slik praksis er vanlig i opprinnelseslandet. Det var innrapportert 15 tilfeller av kjønnslemlestelse i Norge i 2006 og i 2007. Rapporten konkluderer med at omfanget av kjønnslemlestelser er begrenset i forhold til størrelsen på den aktuelle gruppen. Arbeiderpartiet mener at kjønnslemlestelse er et grovt overgrep mot individet og i strid med menneskerettighetene. Norge innførte et lovforbud mot kjønnslemlestelse i 1996 med en øvre strafferamme på åtte år for den som kjønnslemlester eller medvirker til dette. I 2004 ble det tatt inn en bestemmelse i loven som pålegger yrkesutøvere og ansatte i barnehager, barnevernet, helse- og sosialtjenesten, skoler, skolefritidsordninger og trossamfunn en plikt til å anmelde eller på annen måte søke å avverge kjønnslemlestelser.

Vi vil

- Styrke det forebyggende arbeidet i regi av fastlege, skole og helsestasjon
- Støtte det forebyggende arbeidet og informasjonsarbeidet som gjøres av organisasjoner med utspring innvandrergupper der kjønnslemlestelse er et aktuelt problem.
- Når det av helsevesenet oppdages at kvinner selv er blitt utsett for omskjæring, skal de få den nødvendige medisinske oppfølging.
- Vi vil evaluere forsøket med tilbud om underlivsundersøkelse til minoritetsjenter fra land med høy forekomst av kjønnslemlestelse.